

BOOKA.

Knjiga **172**

TOVE DITLEVSEN
KOPENHAŠKA TRILOGIJA

Naslov originala

Tove Ditlevsen

Barndom, Ungdom, Gift

Barndom, Ungdom © Tove Ditlevsen &
Hasselbalch, Copenhagen 1967.

Gift © Tove Ditlevsen & Gyldendal,
Copenhagen 1971.

Published by agreement with Gyldendal
Group Agency

ZA IZDAVAČA

Ivan Bevc

Nika Strugar Bevc

© za srpsko izdanje

BOOKA

11000 Beograd, Cara Dušana 68

office@booka.in

www.booka.rs

IZVRŠNA UREDNICA

Sanja Bogičević

PREVOD S DANSKOG

Radoš Kosović

LEKTURA

Vesna Kalabić

KOREKTURA

Ana Vranješ

PRELOM

Bodin Jovanović

DIZAJN KORICA

Valentina Brković

ŠTAMPA

DMD Štamparija

Beograd, 2022.

Sva prava zadržana.

Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti
niti reprodukovati u bilo kom obliku bez pismene
saglasnosti izdavača.

TOVE DITLEVSEN
KOPENHAŠKA TRILOGIJA

Preveo Radoš Kosović

Detinjstvo

1

Ujutru je bilo nade. Videla se kao nestalan sjaj u majčinoj ravnoj crnoj kosi koju nisam smela da dodirnem, i ležala mi je na jeziku zajedno sa šećerom u mlakoj ovsenoj kaši koju sam sporo jela dok sam posmatrala majčine tanke šake, mirno spojene na novinskim naslovima o španskoj groznici i Versajskom sporazumu. Moj otac je bio na poslu, moj brat u školi. Majka je, dakle, bila sama, uprkos mom prisustvu, i ako bih ostala sasvim tiha i ako ništa ne bih rekla, taj neobični mir u njenom dalekom srcu mogao je da potraje sve dok se podne ne približi, kada je morala da ode u kupovinu u Ulici Isted kao sve obične žene.

Sunčeva svetlost je blistala na vrhu zelene ciganske kočije kao da izvire iz nje, i Šugavi Hans je izašao napolje, go do pasa, s punim vedrom u rukama. Kad se polio vodom, posegnuo je za peškirom koji mu je Lepa Lili pružala. Ništa nisu govorili jedno drugom, bili su kao slike u knjizi čije se strane brzo okreću. Kao i moja majka, preobraziće se za koji sat. Šugavi Hans je radio za Vojsku spasa, a Lepa Lili mu je bila devojkica. Leti su njihove zelene kočije često bile krcate malom decom koju su vodili na selo. Za to su dobijali krunu po danu od njihovih roditelja. I ja sam putovala s njima kad

sam imala tri godine, a moj brat sedam. Sada sam imala pet godina i sećala sam se samo trenutka kad me je Lepa Lili iznela iz kočija i stavila na topao pesak usred nečega što je meni izgledalo kao pustinja. Zelene kočije su onda počele da se udaljavaju od mene, bile su sve manje, a unutra je sedeo moj brat i pomislila sam da više nikada neću videti ni njega ni majku. Posle tog putovanja sva deca su dobila šugu. Otud naziv Šugavi Hans. Lepa Lili, međutim, nije bila lepa. Ne kao moja majka u tim neobičnim i srećnim jutrima, kada je trebalo da je ostavim na miru. Tada je bila divna, nepomična, usamljena i puna tajnih misli koje nikada neću dokučiti. Na cvetnom tapetu iza nje, čije je poderotine moj otac pokrio smeđom lepljivom trakom, visila je slika žene koja gleda kroz prozor. Iza žene je stajala kolevka s malim detetom. Ispod je pisalo: „Žena čeka muževljev povratak s mora“. Majka me je iznenada pogledala i ispratila moj pogled do slike, koja je meni bila tako nežna i setna. Ali ona je prasnula u smeh koji je zvučao kao da mnoštvo naduvanih papirnih kesa puca u isto vreme. Srce mi je zalupalo od straha i tuge, pošto je tišina u svetu bila narušena, ali nasmejala sam se s njom jer me je njena nagla vedrina ponela. Odgurnula je stolicu i podbočila se pred slikom u svojoj zgužvanoj spavaćici. I onda je zapevala, bistrim i prkosnim devojačkim glasom, koji joj nije pristajao kao glas koji će koristiti kasnije tog dana, kada se bude prepirala oko cena s prodavcima:

*Zašto ne bih pevala
što hoću, da se zabavim?
Tra-la-la, tra-la-la, tra-la-la.
Ne gledaj kroz prozor, mila,
nemoj sad da stojiš tu.*

*Napolju je ciča zima,
pa se bitanga vratila.*

Pesma mi se nije dopala, ali sam se ipak glasno nasmejala jer ju je majka otpevala da bi me zabavila. Uostalom, ja sam bila kriva, jer joj to ne bi palo na pamet da nisam pogledala sliku. Ostala bi da sedi, mirno spojenih ruku i lepih strogih očiju prikovanih za ničiju zemlju između nas. I moje srce bi još dugo šaputalo „majko“, znajući da ona to na misteriozan način čuje. Trebalo je da je još dugo ostavim u samoći, i ona bi bez reči izgovarala moje ime, istinski osećajući da smo majka i ćerka. I onda bi nešto nalik na ljubav ispunilo celi svet, i to bi osetili i Šugavi Hans i Lepa Lili, i ostali bi šarene slike u knjizi. Ali sada, ubrzo po završetku pesme, njih dvoje su počeli da se svađaju i vuku za kosu. I ubrzo su ljutiti glasovi sa stepeništa prodrli u našu sobu, a ja sam obećala sebi da ću se sledećeg jutra praviti da ta tužna slika na zidu ne postoji.

Pošto je nada bila zdrobljena, majka se obukla naglim i ljutitim pokretima, kao da je svaki komad odeće lična uvreda za nju. I ja sam morala da se obučem i svet je postao hladno, opasno i neprijatno mesto, jer se prigušeni gnev moje majke uvek ispoljavao tako što bi me ošamarila ili gurnula ka peći. Postala je strana i nedokučiva, i pomislila sam da me je neko zamenio u porodilištu, da mi ona uopšte nije majka. Kad se obukla, stala je pred ogledalo u spavaćoj sobi, pljunula na komad ružičastog svilenog papira i njime snažno protrljala obraze. Ja sam odnela šolje u kuhinju i neobične reči su počele da puze po mojoj duši, lučeci zaštitnu opnu. Bila je to pesma, nežna, ritmična i beskrajno melanholična, ali ne teška i tužna, jer sam znala da će mi ostatak dana biti težak i

tužan. Kad god su me takvi svetli talasi reči prožimali, znala sam da mi majka ne može ništa, jer mi tada više nije bila važna. I ona je to znala, pa bi joj se oči ispunile hladnim neprijateljstvom. Nikada me nije udarala kad mi je duša bila u takvom zamahu, ali nije mi se ni obraćala. Od tog trenutka do sledećeg jutra bile smo samo tela koja se nalaze u međusobnoj blizini. Tela koja su uprkos tesnom prostoru izbegavala i najlakši dodir. Supruga mornara na zidu neprekidno je čeznula za svojim mužem, ali moja majka i ja nismo morale da imamo muškarce i dečake u svom svetu. Naša neobična i beskrajno uboga sreća uspevala je samo kad smo bile same, a kad sam malo porasla, više se nikada nije vratila u celosti, osim u retkim, slučajnim trenucima, koji su za mene postali nešto neprocenjivo sada kada je moja majka mrtva i kad više nema nikoga da ispriča njenu priču onakvu kakva je zaista bila.

2

Na samom dnu mog detinjstva stoji moj otac i smeje se. Crn je i star kao naša kaljeva peć, ali u njemu nema ničega što me plaši. Sve što znam o njemu smem da znam, a ako želim da saznam još nešto, samo treba da ga pitam. Nikada mi se ne obrati prvi, jer ne zna šta da kaže maloj devojčici. Ponekad me pomiluje po glavi i kaže: „He-he“. Tada moja majka stegne usne, pa on brže-bolje skloni ruku. Otac ima izvesna prava zato što je muškarac i sve nas izdržava. Majka mora da se pomiri s tim, ali ne čini to bez žaljenja. „Ne bi te ubilo da sediš kao mi ostali“, kaže mu kad legne na kauč. A kad čita knjigu: „Čovek samo može da pobenavi od čitanja. Sve što stoji u knjigama je laž.“ Nedeljom otac popije pivo, a majka kaže: „To košta dvadeset šest era. Ako nastaviš tako, završićemo u Sundholmu.“ Iako znam da je Sundholm mesto u kojem se spava na slami i triput dnevno jede usoljena haringa, ta reč ipak ulazi u stihove koje smišljam kad sam uplašena ili sama, zato što je lepa, baš kao moja omiljena slika iz jedne očeve knjige. Slika se zove *Radnička porodica na izletu u šumi*, i predstavlja oca i majku i njihovo dvoje dece. Sede na zelenoj travi i smeju se dok jedu užinu koja leži između njih. Sve četvoro gledaju zastavu pored očeve

glave, zabodenu u zemlju. Zastava je sasvim crvena. Tu sliku najčešće zamišljam pošto mogu da je vidim samo kad otac čita tu knjigu. Majka tad upali svetlo i navuče zavese iako još nije mrak. „Moj otac je bio nitkov i pijandura“, kaže ona, „ali makar nije bio socijalista.“ Otac mirno nastavlja da čita, jer je malo nagluv, što svi znaju koliko i to da je socijalista. Moj brat Edvin zakucava eksere u dasku, i potom ih sve vadi kleštima. Jednog dana biće zanatlija. To je veoma lepa stvar. Zanatlije ne pokrivaju sto novinama nego pravim stolnjakom, i jedu nožem i viljuškom. Nikada ne ostaju bez posla i nisu socijalisti. Edvin je lep, a ja sam ružna. Edvin je pametan, a ja sam glupa. Sve su to večne istine koliko i ono što belim štampanim slovima piše na pekarovoj tabli u našoj ulici: „Politiken je najbolji list“. Jednom sam pitala tatu zašto on čita *Sosijaldemokraten* ako je tako, ali on je samo nabrao čelo i nakašljao se, a majka i Edvin su se nasmejali svojim papirnim smehom, zato što sam tako neopisivo glupa.

Dnevna soba je ostrvo svetlosti i toplote u hiljadama večeri koje nas četvoro uvek provodimo unutra, kao što papirne lutke večito stoje iza stubića lutkarskog pozorišta na zidu koje je moj otac napravio prema modelu iz *Porodičnog žurnala*. Zima nikad ne prolazi i u spoljašnjem svetu je hladno koliko i u spavaćoj sobi i kuhinji. Dnevna soba plovi kroz vreme i prostor i vatra tutnji u kaljevoj peći. Otac čita svoju zabranjenu knjigu i čini se da je zvuk okretanja njenih stranica još glasniji od Edvinovog bučnog čekićanja. A kad se mnogo stranica okrene, Edvin pogleda majku svojim krupnim smeđim očima i pusti čekić. „Hoće li majka da nam peva?“, pita. „Hoće“, odgovara ona i osmehuje mu se, i istog trena otac spušta knjigu na stomak i gleda me kao da hoće nešto da mi kaže. Ali otac i ja nikada ne izgovaramo ono što

hoćemo da kažemo jedno drugom. Edvin poskakuje i daje majci jedinu knjigu koju ona poseduje i voli, zbirku ratnih pesama. Naginjse se nad njom dok ona lista, i mada se naravno ne dodiruju, ipak su zajedno na način koji isključuje oca i mene. Čim majka zapeva, otac tone u san, ruku spojenih na zabranjenoj knjizi. Majka peva glasno, prodorno i kao da ima otklon prema rečima koje peva:

Majko, ti li si, majko?

Vidim da si plakala.

Sigurno si umorna kad si dovde hodala.

Ne plači, majko, srećan sam sad.

Hvala što si došla u ovaj čemer i jad.

Sve mamine pesme imaju mnogo strofa, ali Edvin nastavlja da čekića dok još ni prvu ne otpeva, i otac već glasno hrče. Edvin je tražio da zapeva samo da bi ublažio njen gnev zbog tatinog čitanja. On je dečak, a dečake ne zanimaju pesme koje izmamljuju suze kad se pažljivo slušaju. Moju majku pak ne zanima to što sam ja zaplakala, pa samo sedim pored nje s knedlom u grlu i gledam sliku bojnog polja u knjizi, gde umirući vojnik pruža ruku ka blistavoj viziji svoje majke, koja zapravo nije tu, što je meni sasvim jasno. Sve pesme u knjizi imaju sličan sadržaj, i dok ih majka peva, mogu da radim šta hoću, jer tada je toliko duboko u svom svetu da je ništa spolja ne može poremetiti. Ne čuje ni da se susedi ispod svađaju i tuku. Dole živi Zlatokosa sa svojim dugim pletenicama i roditeljima koji je još nisu prodali veštici za buket zvončića. Moj brat je princ i ne zna da će uskoro oslepeti kad bude pao s kule. On zakucava eksere u svoju dasku i ponos je porodice. Dečaci su uvek ponos porodice, a

devojčice samo treba da se udaju i rode decu. Treba da budu izdržavane i ne treba da se nadaju ničemu drugom. Zlatokosini otac i majka rade u Karlsbergu i preko dana piju litre piva. Nastavljaju da piju uveče, kad se vrate kući, i malo pre mog odlaska u krevet počinju da viču i tuku Zlatokosu debelim štapom. Ona uvek dolazi u školu s plavim masnicama na licu ili po nogama. Kad im dosadi da je tuku, narsnu jedno na drugo flašama i slomljenim nogarima stolica, i policija često dođe i odvede jedno od njih, pa se kuća najzad smiri. Ni moja majka ni moj otac ne vole policiju. Smatraju da Zlatokosini roditelji imaju pravo da se mackljaju na miru ako im tako odgovara. Policija samo služi bogatima, tvrdi otac, a majka često priča kako su žandari odveli njenog oca i strpali ga u zatvor. To nikada neće zaboraviti. Moj otac ne pije i nikada nije bio u zatvoru. Moji roditelji se ne tuku, i meni je mnogo bolje nego što je njima bilo u detinjstvu. Ipak, mračan okvir strepnje okružuje svaku moju misao kad se dole sve stiša i kad treba da legnem. Laku noć, kaže mi majka, zatvara vrata i vraća se u toplu dnevnu sobu. Onda ja svlačim haljinu, vunenu podsuknju, potkošulju i duge crne čarape koje svake godine dobijam za Božić, navlačim spavaćicu preko glave i nakratko sedim na prozorskom pragu gledajući crno dvorište daleko ispod i zid ulične kuće koji je uvek vlažan kao da je upravo padala kiša. Skoro nikad nema svetla ni na jednom prozoru, jer iza su spavaće sobe, a čestiti ljudi ne spavaju sa upaljenim svetlom. Između zidova mogu da vidim četvrtast komad neba na kojem ponekad sija usamljena zvezda. Zovem je večernjom zvezdom i iz sve snage mislim na nju kad majka ugasi svetlo i ja ležim u krevetu gledajući kako se gomila odeće iza vrata preobražava u duge kvrgave ruke koje hoće da me šćepaju za grlo.

Hoću da dreknem, ali iz mojih usta izlazi samo tih šapat, a kada se vrisak konačno začuje, i ja i celi krevet smočeni smoznojem. Otac stoji na vratima i svetlo je upaljeno. „Samo si loše sanjala“, kaže, „to se i meni često dešavalo u detinjstvu. Ali bila su drugačija vremena.“ Prekorno me gleda, jer verovatno smatra da dete koje odrasta u tako dobrim uslovima kao ja ne treba da ima noćne more. Osmehujem mu se pokunjeno i pomirljivo, kao da je moj vrisak bio samo budalast hir. Povlačim jorgan do brade, jer muškarac ne sme da vidi devojk u spavaćici. „Šta je, tu je“, kaže on, gasi svetlo i odlazi, i nekim čudom odnosi strah, jer tad mirno tonem u san, a odeća iza vrata je samo gomila starih krpa. San me odvodi od noći koja prolazi pored prozora sa svojim tovarom jeze, zla i opasnosti. Policijska i ambulatna kola zavijaju napolju u Ulici Isted, danju tako živoj i svetloj, dok ja ležim bezbedno sakrivena pod jorganom. Pijani muškarci leže u slivniku slomljene krvave glave, a ako odeš u kafe „Čarls“, tamo te ubiju. To kaže moj brat, a sve što on kaže je istina.

3

Uskoro ću napuniti šest godina i upisaće me u školu zato što umem da čitam i pišem. Moja majka to govori svakom ko hoće da je sluša. Kaže: „I deca siromašnih ljudi mogu da imaju nešto u glavi“. Možda me onda ipak voli? Zavisim od nje i imam mučan i nategnut odnos s njom, pa stalno tražim znake ljubavi. Činim sve da bih joj ugodila, da bih joj izmamila osmeh, da bih joj ublažila gnev. I to je veoma zamoran posao, jer istovremeno moram da krijem mnogo šta od nje. Nešto od toga načujem, nešto pročitam u očevim knjigama, nešto mi ispriča brat. Kad je majka nedavno bila u bolnici, čuvali su nas tetka Agnete i teča Peter. Ona je majčina sestra, a on njen bogati muž. Rekli su mi da majku boli stomak, ali Edvin se posle nasmejao na to i objasnio mi da je majka otišla na „ambutaciju“. Imala je dete u stomaku, ali umrlo je unutra. Zato su morali da je raspore od pupka naniže i izvade dete. Sve je to bilo misteriozno i strašno. Kad se vratila iz bolnice, kofa za pranje poda ispod sudopere je svakog dana bila puna krvi. Kad god pomislim na to, setim se jedne slike. Nalazi se u pričiama Zaharijasa Nilsena i predstavlja veoma lepu ženu u dugoj crvenoj haljini. Žena drži tanku belu ruku ispod grudi i elegantno obučenom gospodinu kaže: „Nosim

dete ispod srca“. U knjigama su takve stvari lepe i nisu krvave, što me smiruje i teši. Edvin kaže da će me mnogo tući u školi zato što sam čudna. Čudna sam zato što čitam knjige kao otac, i ne umem da se igram. Ipak se ne plašim dok prolazim kroz kapiju škole u Ulici Engehave držeći majku za ruku, jer su mi njene reči tih dana ulivale sasvim nov osećaj da sam nešto posebno. Nosi svoj novi kaput s krznenom kragom podignutom do ušiju i pojasom vezanim oko struka. Obrazi su joj rumeni od svilenog papira, usne takođe, i stavila je senku na obrve, pa izgledaju kao dve ribe koje repovima zamahuju ka njenim slepoočnicama. Ubeđena sam da niko drugi nema tako lepu majku. Ja nosim Edvinovu staru odeću, ali to se ne vidi jer ju je prekrasila tetka Rosalija. Ona je krojačica i voli mog brata i mene kao da smo njena deca. Svoju nema.

Ulazimo u zgradu koja deluje sasvim prazno i oštar miris mi navire u nozdrve. Prepoznajem ga i srce mi se steže, jer to je dobro poznati miris strepnje. I majka ga očigledno oseća, jer mi pušta ruku dok se penjemo uza stepenice. U direktorkinoj kancelariji dočekuje nas žena koja liči na vešticu. Njena zelenkasta kosa izgleda kao gnezdo koje nosi na glavi. Ima naočare samo na jednom oku, pa joj se možda drugo staklo slomilo. Čini se da nema usne, toliko ih je čvrsto stegla, a iznad njih izviruje dugačak nos pun mitesera, jarkocrven pri vrhu. „Dakle“, kaže ona bez uvoda, „zoveš se Tove?“ „Da, i ume da čita i piše bez greške“, odgovara moja majka, kojoj žena ne upućuje ni pogled, a kamoli nudi stolicu. „Baš šteta“, odgovara joj žena hladno, „mi imamo svoj način da naučimo decu kako se čita i piše.“ Rumenilo stida prekriva mi obraze kao i uvek kad neko uvredi majku pred mnogom. Nestao je moj ponos, skrhan je moja kratka sreća

zbog toga što sam posebna. Majka odstupa jedan korak od mene i potišteno kaže: „Sama je naučila, nismo mi krivi.“ Podižem pogled ka njoj i primećujem nekoliko stvari u isto vreme: niža je od drugih odraslih žena, mlađa je od drugih majki, i plaši se sveta koji postoji izvan naše ulice. A kada ga se obe uplašimo zajedno, ona mi zabode nož u leđa. Dok stojimo pred vešticom, primećujem i da mamine ruke mirišu na pranje sudova. Gadim se tog mirisa, i dok u potpunoj tišini napuštamo školu, srce mi je u haosu gneva, tuge i sažaljenja koji će moja majka od tog trenutka pa do kraja života uvek buditi u meni.

4

Ipak ima izvesnih činjenica. One su krute i nepokretne kao lampe u našoj ulici, ali lampe se makar menjaju uveče kada ih čovek koji pali gradsku rasvetu dodirne svojim čarobnjačkim štapom. Tada sijaju kao veliki nežni suncokreti u uzanom graničnom prostoru između dana i noći u kojem se svi ljudi kreću tiho i lagano kao da hodaju po dnu zelenog mora. Činjenice pak nikad ne sijaju i ne mogu da objasne ljudsko srce kao *Dite, ćerka čovečanstva*, što je jedna od prvih knjiga koje sam pročitala. „*Dite* je socijalistički roman“, kaže moj otac poučno, i to je možda činjenica, ali meni ništa ne govori i ne treba mi. „*Gluposti*“, kaže na to moja majka, koju činjenice takođe ne zanimaju, samo što je njoj lakše da ih zanemari. Kad se moj otac stvarno naljuti na nju, što se retko dešava, kaže joj da je puna laži, ali ja znam da to nije tačno. Znam da svaka osoba ima svoju istinu, kao što svako dete ima svoje detinjstvo. Istina moje majke je sasvim drugačija od istine mog oca, i to je tako prirodno, kao što on ima smeđe oči, a ona plave. Svet je srećom uređen tako da čovek može prećutati istine svog srca, dok stroge sive činjenice stoje u školskom programu, svetskoj istoriji, zakonu i crkvenim knjigama. Njih niko ne može da izmeni, niti se iko

usuđuje da to pokuša, čak ni Gospod bog, čiji lik ne mogu da razlučim od Stauningovog¹, iako moj otac kaže da ne treba verovati u Gospoda, zato što su ga kapitalisti oduvek koristili protiv siromašnih.

Dakle:

Rodila sam se četrnaestog decembra 1918. godine u malom dvosobnom stanu u Vesterbruu u Kopenhagenu. Živeli smo u Ulici Hedebi 30A, a A je označavalo dvorišnu zgradu. U uličnoj zgradi s čijih se prozora video trotoar i saobraćaj živeli su finiji ljudi iako su stanovi bili isti kao naši, samo što su oni plaćali dve krune više za stanarinu. Bilo je to godine kada se Veliki rat završio i kada je osmočasovno radno vreme uvedeno. Moj brat Edvin rodio se kad je rat počeo, i tada je moj otac radio dvanaest sati dnevno. Bio je ložac i oči su mu uvek bile zakrvavljene od plamena. Imao je tri-deset sedam godina kad sam se ja rodila, a majka je bila deset godina mlađa. Otac se rodio u Nikebing Morsu. Bio je vanbračno dete i nikada nije saznao ko mu je otac. Sa šest godina je počeo da čuva stada i otprilike u isto vreme njegova majka se udala za grnčara Flutrupa. S njim je dobila devetoro dece, ali o njima ne znam ništa, jer ih nikada nisam videla, a otac ih nikada nije pominjao. Presekao je sve veze s porodicom kada se preselio u Kopenhagen sa šesnaest godina. Želeo je da se bavi pisanjem i taj san ga nikada nije u potpunosti napustio. Uspeo je da postane pripravnik u jednim novinama, ali je onda iz nepoznatih razloga odustao od toga. Ništa ne znam o deset godina koje je proveo u Kopenhagenu dok u dvadeset šestoj nije upoznao moju majku

1 Torvald Stauning (1873–1942), danski političar, prvi socijaldemokratski premijer Danske. Tove Ditlevsen ga verovatno povezuje s bogom zbog njegove dugačke brade i strogog lika. (Prim. prev.)

u pekari u Tordenskjoldovoj ulici. Imala je šesnaest godina i prodavala je pecivo koje je otac pekao iza. Imali su neobično dugu veridbu koju je otac nekoliko puta prekidao pošto je smatrao da ga majka suviše vuče za nos. Skoro sve to što je radila meni deluje bezazleno. Njih dvoje su jednostavno bili sasvim drugačiji, kao da su s različitih planeta. Otac je bio melanholičan, ozbiljan i preterano moralan, dok je majka, makar u mladosti, bila vesela i luckasta, nehajna i tašta. Zapošljavala se kao sluškinja na mnogo mesta, ali je odlazila čim joj nešto nije bilo po volji, pa je moj otac stalno morao da ide po njenu radnu knjižicu i komodu, koju je na biciklu s prikolicom prenosio do njenog novog radnog mesta, gde joj nešto opet ne bi odgovaralo. Sama mi je jednom poverila da nigde nije ostala dovoljno dugo da skuva jaje.

Imala sam sedam godina kad nas je nesreća zadesila. Majka mi je upravo ištrikala zelen džemper. Navukla sam ga i dopao mi se. Pri kraju radnog vremena pošle smo da se nađemo s ocem kad izađe s posla. Radio je u fabrici „Ridel i Lindegorg“ u Kingovoj ulici. Oduvek je tu radio, što će reći otkad sam se ja rodila. Stigle smo malo ranije, pa sam šutirala smetove snega duž slivnika dok je majka čekala naslonjena na zelenu ogradu. Onda je otac prošao kroz kapiju i srce mi je brže zakucalo. Lice mu je bilo sivo, iskrivljeno i neobično. Majka mu je brzo prišla. „Ditleve“, rekla je, „šta se desilo?“ On je oborio pogled. „Dobio sam otkaz“, odgovorio je. Nisam znala šta ta reč znači, ali shvatila sam da je to nekakva nepopravljiva nesreća. Moj otac je ostao bez posla. To što je samo moglo da se desi nekom drugom, desilo se nama. Fabrica „Ridel i Lindegorg“, odakle je sve što je dobro oduvek dolazilo, uključujući i moj garantovani nedeljni petoparac, postala je zla i strašna aždaja koja je ispljunula mog oca iz

svoje ognjene čeljusti, ne mareći za njegovu sudbinu, za nas, za mene i moj novi zeleni džemper koji nije ni videla. Sve troje smo ćutali na povratku kući.

Pokušala sam da neprimetno uvučem svoju šaku u majčinu, ali ona ju je naglo odgurnula. Kad smo ušli u dnevnu sobu, moj otac ju je pokunjeno pogledao: „Šta je, tu je“, rekao je povlačeći dva prsta preko svojih crnih brkova, „makar će nam otpremnina potrajati neko vreme.“ Imao je četrdeset tri godine, pa je bio prestar da ponovo dobije stalan posao. Ipak se sećam samo jednog razgovora o socijalnoj pomoći kad je otpremnina bila potrošena. Vodio se šapatom, kad smo brat i ja legli, jer to je bila neizbrisiva sramota u ravni s vaškama i intervencijom dečje službe. Svako ko je primao socijalnu pomoć za siromašne gubio je pravo glasa. Nikada nismo gladovali na onaj najteži način kad baš ničega nema u stomaku, ali iskusila sam polugladovanje kojeg čovek postane svestan kad oseti miris ručka iz stanova imućnijih, nakon što je danima živeo samo na kafi i starom pecivu, kojim je cela školska torba mogla da se napuni za samo dva-deset pet era.

Ja sam ga kupovala. Svake nedelje u šest ujutru majka me je budila i izricala mi svoja naređenja, dobro sakrivena pod jorganom u bračnom krevetu pored oca koji je tada još spavao. Prstima koji bi mi se ukrutili od hladnoće još pre nego što siđem u dvorište stavljala sam torbu na leđa i jurila niz stepenice koje su u to doba dana bile u mrklom mraku. Zatvorila bih dvorišna vrata za sobom i pogledala svaki ćošak, kao i prozore ulične zgrade, jer niko nije smeo da me zatekne u tom sramotnom poslu. Niko od nas dece ne bi priznao da kupuje stari hleb, kao što ne bi priznao da se hrani u dečjoj narodnoj kuhinji u školi u Ulici Karlsberg, jedinoj

ustanovi za pružanje socijalne pomoći u Vesterbruu tridesetih. Ovo drugo Edvin i ja nismo ni smeli da radimo. Niko ne bi priznao ni da mu je otac nezaposlen, iako je to zadesilo polovinu nas. Zato smo tu sramotu prikrivali najluđim lažima, među kojima je najčešća bila da je otac pao sa skele, pa je sada na bolovanju. Ispred pekare u Ulici Tender čitav red dece se zmijoliko uvijao po trotoaru. Svi su nosili torbe i čavrljali o tome koliko je hleb dobar baš u toj pekari, pogotovo kad je sveže ispečen. Kad bi došao red na mene, stavila bih torbu na pult, prošaputala zašto sam došla, i onda glasno dodala: „Ako imate išlere“. Majka mi je uvek izričito govorila da tražim beli hleb. Na povratku kući proždrala bih nekoliko prokislih išlera, obrisala bih usta rukavom kaputa i nijednom nisam bila raskrinkana kada bi moja majka potom pregledala sadržaj torbe. Skoro me nikada nije stizala kazna za bezobrazluke koje sam činila. Majka me je tukla često i snažno, ali uglavnom proizvoljno i nepravedno, i dok je kažnjavanje trajalo, osećala sam nešto poput pritaženog stida i teške tuge koji su povećavali bolnu razdaljinu između nas dve i izmamljivali mi suze. Otac me nikada nije tukao. Naprotiv, bio je dobar prema meni. Sve knjige mog detinjstva bile su njegove, a za peti rođendan mi je poklonio divno izdanje bajki braće Grim, bez kojih bi mi detinjstvo bilo sivo, tužno i ubogo. Ipak nisam gajila nikakva snažna osećanja prema ocu, što sam često zamerala sebi dok me je sedeći na kauču posmatrao svojim mirnim ispitivačkim pogledom, kao da hoće nešto da mi kaže ili uradi, što se nikada nije desilo. Bila sam mamina devojčica kao što je Edvin bio tatin dečak, taj prirodni zakon se nije mogao promeniti. Jednom sam ga pitala: „Oče, šta znači stradanje?“ Našla sam tu reč kod Maksima Gorkog i mnogo mi se dopala. Dugo

je razmišljao sućuci uvis uvrnute krajeve svojih brkova. „To znači bol, jad, tuga. Gorki je bio veliki pesnik.“ Oduševljeno sam rekla: „I ja hoću da budem pesnik!“ On je odmah nabrao čelo i preteće odvratio: „Šta umišljaš! Devojčica ne može da bude pesnik.“ Povređena i očajna, povukla sam se u sebe, dok su se majka i Edvin smejali mojoj sumanutoj ideji. Odlučila sam da više nikome nikada neću otkriti svoje snove, i držala sam se te odluke do kraja detinjstva.

Veče je, i ja po običaju budna sedim na hladnom prozorskom pragu u spavaćoj sobi gledajući dvorište. To mi je najlepší deo dana. Prvi talas straha je prošao. Otac mi je poželeo laku noć i vratio se u toplu dnevnu sobu, pa me odeća iza vrata više ne plaši. Gledam svoju večernju zvezdu, i ona je kao srdačno božje oko koje me budno prati, prisnije nego danju. Jednog dana ću zapisati sve reči koje me prožimaju. Jednog dana drugi će ih pročitati u knjizi i začudiće se, jer je devojčica ipak mogla da postane pesnik. Majka i otac će se ponositi mnome više nego Edvinom, i promućurna učiteljica iz škole (koju još nisam sreła) reći će: „Videla sam to dok je još bila dete. Bilo je nečeg posebnog u njoj!“ Mnogo bih volela da zapišem reči, ali gde bih sakrila papire? Čak ni moji roditelji nemaju fioku koja se zaključava. Idem u drugi razred i hoću da pišem psalme, koji su za mene nešto najlepše. Prvog školskog dana pevali smo: „Bogu hvala za ovaj dan, dao nam je miran san“, i kad smo stigli do „sad bodri ko riba u vodi, vedri ko ptica na slobodi, dok mlado sunce kroz prozor sja“, bila sam toliko srećna i dirnuta da sam zaplakala, čemu su se sva deca nasmejala onako kako mi se majka i Edvin smeju kad god zaplačem zbog svoje „neobičnosti“. Još

sam predmet poruge u odeljenju, ali navikla sam se na ulogu klovna i čak nalazim nekakvu tužnu utehu u njoj, jer me zajedno s mojom ustanovljenom glupošću štiti od njihove nepojmljive mržnje prema svakome ko je drugačiji.

Senka proviruje iz dvorišne kapije kao pacov iz jazbine. Uprkos mraku vidim da je to Ljigavac. Pošto se uverio da je vazduh čist, spušta šešir na čelo i juri u klozet čija vrata ostavlja odškrinuta za sobom. Više ga ne vidim, ali znam šta radi. Prošlo je vreme kad sam ga se plašila, ali majka ga se još boji. Nedavno me je povelu u policijsku stanicu u Ulici Sven, gde je drhteći od ogorčenja i ozlojeđenosti objasnila policajcu da žene i deca u našem kraju nemaju mira zbog njegovih svinjarija. „Moju malu je nasmrt preplašio“, rekla je. Onda me je policajac pitao da li se Ljigavac ogolio preda mnom, i ja sam odlučno odgovorila: „Ne“. Ta reč mi je bila poznata samo iz stiha „ogoljena srca koračam dok se zastava vijori“, a ja ga nikada nisam videla sa zastavom. Kad smo se vratile kući, majka je rekla ocu: „Policija ništa neće uraditi. Uskoro više neće biti reda i zakona u ovoj zemlji.“

Dvorišna kapija se širom otvara na svojim škriputavim šarkama, i smeh, pesma i psovke prodiru u uzvišenu tišinu u sobi i mojoj unutrašnjosti. Protežem vrat da bolje vidim ko dolazi. To su Zlatokosa, njen otac i Vodoinstalater, jedan od njihovih prijatelja pijanaca. Devojčica hoda između dva muškarca, obojica su joj se obesili oko vrata. Njena zlatna kosa sija kao da odbija sjaj nevidljive lampe. Vedro se teturaju kroz dvorište i ubrzo potom čujem njihovu galamu na stepeništu. Zlatokosa se zove Gerda i skoro je odrasla, ima najmanje trinaest godina. Prošlog leta pošla je sa Šugavim Hansom i Lepom Lili u njihovim ciganskim kočijama da pazi najmanju decu, i kad su se vratili, majka je rekla: „Izgleda

da Gerda nije zaradila samo šugu na tom putovanju.“ Nešto slično su rekle i starije devojčice u ćošku za ogovaranje u našem dvorištu, stojeći u krugu na čijem sam obodu i ja često stajala. Rekle su to tiho i kikoćući se, a ja sam samo shvatila da je to nešto tajno, sramotno i gadno, nešto sa šugavim Hansom i Zlatokosom. Zato sam sakupila hrabrost i pitala majku šta se zapravo desilo Gerdi. Odgovorila mi je ljutito i nestrpljivo: „Uh, baš si guska! Nije više nevina, to je sve.“ A meni to ništa nije značilo.

Podižem pogled ka vedrom svilenkastom nebu i otvaram prozor da bih mu se još približila. Kao da je Bog spustio svoje blago lice nad zemljom i kao da njegovo veliko srce spokojno i tiho kuca tik pored mojeg. Veoma sam srećna, i dugi setni stihovi provlače mi se kroz dušu. Razdvajaju me, iako to ne želim, od onih koji bi trebalo da su mi bliski. Mojim roditeljima se ne dopada to što verujem u Boga, i ne dopada im se jezik koji koristim. Ali i mene odbija njihov jezik, jer većito koriste iste grube i nezgrapne reči i izraze, čije značenje nikada ne pokriva ono što hoće da kažu. Majka skoro sva svoja naređenja upućena meni započinje rečima: „Nek ti se Bog smiluje ako ne...“ Otac huli na jilandskom dijalektu, što je možda manje opasno, ali ne zvuči ništa lepše. Za Božić pevamo socijaldemokratske koračnice dok kružimo oko jelke, i moje srce se steže od straha i stida, jer do nas dopiru divni psalmi koji se pevaju svuda u zgradi, čak i u najgrešnijim domovima najvećih pijanaca. Treba poštovati oca i majku, i ja ubeđujem sebe da to činim, ali teže mi je sada nego kad sam bila manja.

Prijatna hladna kiša kapa mi po licu i ja zatvaram prozor. Ipak čujem tihi zvuk ulaznih vrata naše zgrade dole u dubini. A onda divna prilika brzo prolazi kroz dvorište, kao

nošena svojim neobičnim providnim kišobranom. To je Ketí, vilinski lepa žena iz stana pored našeg. Nosi srebrne cipele s visokim potpeticama i dugu žutu svilenu haljinu. Preko nosi belu bundu koja me podseća na Snežanu. I Ketina kosa je crna kao ebanovina. Sve traje samo tren, a onda svod dvorišne kapije skriva lepi prizor kojem se moje srce raduje iz večeri u večé. Ketí izlazi svake večeri u to doba, i moj otac govori da je to skandalozno pošto ima dece u ovoj zgradi, a meni nije jasno šta to znači. Majka ćuti, jer ona i ja preko dana često pijemo kafu ili toplu čokoladu u Ketinoj dnevnoj sobi. I to je čudesna soba, sav nameštaj je od crvenog pliša. I abažuri lampi su crveni, i sama Ketí je u crvenom i belom kao moja majka, samo što je Ketí mlađa. Njih dve se mnogo smeju, i ja se smejem s njima iako retko kad razumem šta je smešno. Ali kad Ketí počne da se šali sa mnom, majka me pošalje kući jer joj se to ne dopada. Isto bude kod tetke Rosalije, koja takođe voli da razgovara sa mnom. „Žene koje nemaju decu“, kaže majka, „previše se bave tuđom.“ Posle uvek grubo zamera Ketí na tome što drži svoju majku u hladnoj sobi koja gleda na dvorište i nikada je ne pušta u dnevnu. Njena majka se zove gospođa Andersen, ali to je, prema mišljenju moje majke, „bezočna laž“ pošto ta žena nikada nije bila u braku. Znam da je veliki greh da se tako dobije dete, i jednom sam pitala zašto se Ketí loše ophodi prema svojoj majci. „Zato što neće da joj kaže ko joj je otac“, odgovorila mi je majka. „Kad čovek pomisli na nešto tako strašno, zaista treba da bude srećan što je u njegovoj porodici sve kako treba.“

Kad je Ketí iščezla, vrata klozeta se pažljivo otvaraju i Ljigavac se postrance šunja duž zida poput krabe i izlazi kroz kapiju. Potpuno sam zaboravila na njega.